

ЛЕГЕНЧУК Д.В.

студентка 1-го курсу екологічного факультету Житомирського національного агроекологічного університету, м. Житомир

ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВА

Актуальною та спірною залишається на сьогодні проблема зловживання правом, адже невизначеність цього явища у законодавстві та наявність протилежних поглядів науковців на вказану проблематику вкрай ускладнюють виявлення шляхів попередження та уникнення подібних дій у суспільстві.

Конституція України проголошує принцип рівності усіх людей у своїх правах. При цьому забороняється як скасування цих прав, так і звуження їх змісту та обсягу. Зазначене може привести до висновку, що цінність права полягає в можливості його реалізації в певних межах. Ось чому, на нашу думку, мають рацію науковці, які вважають, що в усі часи боротьба йшла не стільки за права, скільки за їх межі (а конкретніше, за юридичне закріплення та юридичну інтерпретацію таких меж).

У якості остаточної відповіді на питання про межі здійснення індивідом належних йому прав С.Г. Зайцева зазначає, що свобода осіб, постраждалих від зловживання правом, і є тією межею, яка відокремлює правомірну поведінку від зловживання правом [2, с. 18]. Проте окрім меж здійснення, які легітимуються у законодавстві, особа повинна враховувати також і те, що вона як член громадянського суспільства, задовольняючи власні інтереси шляхом реалізації своїх прав, повинна діяти з урахуванням інтересів інших учасників, які також для задоволення власних інтересів реалізують надані їм права. І оскільки інтереси цих осіб можуть виявитися кардинально протилежними, то зрештою виникає ситуація, що має назву «зіткнення прав». І саме це зіткнення призводить до того, що не знаючи меж свого права, особа починає реалізовувати його в більшій мірі, ніж це можливо (дозволено законом), що в свою чергу породжує виникнення такого феномену, яким є «зловживання правом» [3, с. 226]. Деякі юристи дотримуються думки, що зловживання правом не існує. Уповноважена особа, що діє у межах свого права, завжди лише реалізує його. Якщо ж воно виходить за визначені законом рамки, тобто порушує закон, то подібні діяння лише зовні нагадують реалізацію права, фактично являючись протиправними за своїм характером.

Дійсно, ряд науковців (М.М. Агарков, В.А. Рясенцев, Н.С. Малєїн, М.Н. Малєїна) наголошують на умовності поняття зловживання правом та недопустимості його використання у законодавстві. При цьому вони виходять з висновку про те, що сам термін "зловживання правом" позбавлений змісту, так як об'єднує взаємовиключні поняття. Основний аргумент прибічників цієї позиції - здійснення права не може бути протиправним. Так, на думку М.М. Агаркова, ті дії, які називаються зловживанням правом, насправді вчинені за межами права [4, с. 427]. Тобто особа, дії якої виходять за межі змісту суб'єктивного права, повинна вважатися такою, що вчиняє протиправно, а не зловживає правом. М.В. Самойлова, стверджує, що протиправного здійснення права бути не може. У свою чергу, професор В.А. Рясенцев вважає, що термін «зловживання правом», по-перше, підкреслює суб'єктивний момент у поведінці уповноваженої особи, а по-друге, він не достатньо розкриває сутність цього соціального явища. В такому випадку слід погодитися з Г.А. Гаджиевим, який пише, що «принцип неприпустимості зловживання суб'єктивними правами є загальним принципом права, що виражений у формі конституційного принципу» [5, с. 61].

Аналізуючи погляди різних науковців, можна виділити декілька підходів до визначення цього поняття.

1. На думку А.С. Шабурова зловживання правом - це реалізація суб'єктивних прав у встановлених законом межах, але всупереч їх призначенню, що спричиняє шкоду іншим учасникам суспільних відносин [6, с. 18-22].

2. Прихильником другої точки зору можна назвати О.О. Малиновського, який вважає, що зловживання правом - це форма здійснення права всупереч його призначенню, за допомогою якої спричиняється шкода іншим учасникам суспільних відносин [7, с. 39]. Причому така діяльність може здійснюватися як у визначених законом межах, так і з порушенням приписів правових норм.

3. На думку одного Аль Шатибі, зловживання - це дія чи бездіяльність, що заподіє шкоду, порушує закон. «Порушення закону, - згідно з думкою цього арабського дослідника, - проявляється у: а) намірі заподіяти шкоду дією, що, у свою чергу, вважається порушенням закону; б) припустимому намірі заподіяти шкоду; в) зневагою до суспільних інтересів» [8]. Таким чином, у рамках цієї теорії зловживання правом зближується із перевищенням права.

4. І, нарешті, більшість науковців дотримуються підходу, що використовується в основному у цивільному праві, за яким зловживання правом є особливим типом правопорушення, що вчинюється вповноваженою особою при здійсненні нею належного їй права, пов'язане з використанням недозволених конкретних форм в рамках дозволеного їй загального типу поведінки. Думки про те, що зловживання

правом є правопорушенням, дотримуються такі дослідники, як І.А. Покровський, М.М. Агарков, В.П. Грибанов, Н.С. Малєїн, В.І. Ємельянов, О.А. Поротікова, Т.С. Яценко та інші. Так, на думку В.П. Грибанова, зловживання правом виходить за рамки змісту суб'єктивного права і є дією без права (Handeln ohne Recht).

Отже, з вищезазначеного виходить, що зловживання правом відноситься до різновидів правової поведінки, оскільки воно знаходиться у сфері дії саме права, а не інших соціальних норм, таких як норми моралі, норми звичаїв і традицій. Слід визначити, що феномен «зловживання правом» буде проявлятися перш за все у процесі здійснення особою свого суб'єктивного права, при його застосуванні. Зміст суб'єктивного права - це можливість, це право у статиці, а зміст його здійснення - це право у динаміці, процес його реалізації.

Отже зловживання правом - це правова поведінка суб'єкта, що володіє певним суб'єктивним правом, використання якого в межах норми закону, але всупереч його основній меті наносить шкоду третім особам або створює реальну загрозу її заподіяння, що спричиняє негативні юридичні наслідки для правокористувача.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст.161.
2. Зайцева С. Г. Злоупотребление правом. К вопросу о пределах осуществления права / С.Г.Зайцева // Юрист. – 2002. – № 7. – С. 16-18.
3. Советское гражданское право: учебник / Под ред. В.А. Рясенцева. – М.,1986. - 241с.
4. Агарков М. М. Проблема злоупотребления правом в советском гражданском праве / М.М. Агарков // Известия АН СССР, отделение экономики и права. – 1946. – № 6. - С.427-428.
5. Гаджиев Г.А. Конституционные принципы добросовестности и недопустимости злоупотребления субъективными правами/Г.А. Гаджиев // Государство и право. – 2002. – № 7. – С. 54-62.
6. Шабуров А.С. Злоупотребление правом: социальная природа / А.С.Шабуров // Правовые проблемы евроазиатского сотрудничества: глобальное и региональное измерение. – Екатеринбург, 1993. – С. 18-22.
7. Малиновский А. А. Злоупотребление правом. – М., 2002. – 256с.
8. Al-Shatibi A.I. Al-Muwavakat vi usul al-sharia (Согласие в основах шариата). – Каир, 1881.